

ΤΟΥΡΚΙΚΟ ΕΓΓΡΑΦΟ ΤΟΥ 1671

Στην εὐγενική παραχώρηση τοῦ κ. Ν. Σταυρινίδη¹ ὀφείλεται ἡ δημοσίευσή τοῦ παρακάτω ἐγγράφου γιὰ τὸ χωριὸ 'Αγία Βαρβάρα', ποὺ ἔχει διπλὸ ἐνδιαφέρον, ἱστορικὸ καὶ τοπωνυμιακό. Γιατὶ μᾶς πληροφορεῖ πὼς τὸ χωριὸ τοῦτο παραχωρήθηκε φορολογικὰ στὸν πορθητὴ τοῦ Χάνδακα Κιοπρουλή Ζαδὲ Φαζίλ 'Αχμέτ Πασά', κατὰ τὴ συνήθεια τῶν σουλτάνων ν' ἀμείβουν τοὺς ἀξιωματικούς τους μὲ κτήματα ἀπὸ τὶς χώρες ποὺ κατακτοῦσαν², ἀπ' τὴν ἄλλη πάλι μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐλέγξουμε τὴν ἱστορία πολλῶν τοπωνυμίων τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ.

Κι' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἱστορικὴ ἀποψη, ἡ ἀναδίφηση τοῦ Τουρκικοῦ 'Αρχείου 'Ηρακλείου, ποὺ πολλὰ ἱστορικὰ ζητήματα ἔχει διευκρινίσει καὶ λύσει ὡς τώρα³ φανέρωσε μιὰν ἄγνωστη πτυχή τοῦ περιήφημου Κρητικοῦ Πολέμου⁴· ποιὰν ἀμοιβὴ πῆρε ὁ Μέγας Βεζύρης 'Αχμέτ Κιοπρουλής γιὰ τὸ κατόρθωμα τῆς κατάκτησης τοῦ Μεγάλου Κάστρου. 'Αλήθεια ὁ πορθητὴς πῆρε τὸ Τὸπ 'Αλι τοῦ 'Ηρακλείου, ποὺ κατὰ συνήθεια δινόταν πάντα στοὺς στρατηγοὺς ποὺ κατακτοῦσαν μιὰ πόλιν ὕστερα ἀπὸ πολιορκία⁵· μὰ ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ ὁ σουλτάνος Μεχμέτ Δ'

¹) Τὸν ὁποῖο καὶ ἀπὸ ἐδῶ εὐχαριστοῦμε θερμότατα.

²) Τῆς ἐπαρχίας Μονοφατισίου· βλ. Ν. Σταυράκη, Στατιστικὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης, ('Αθήνα, 1890), μέρος II, σελ. 53, ἀριθ. 841.

³) 'Η βιβλιογραφία γιὰ τὸν Κιοπρουλή εἶναι μεγάλη· ἐκτὸς ἀπ' ὅσα ἔχουν γραφτῇ γιὰ τὸν Κρητικὸ Πόλεμο (βλ. τὴ σημ. 6), σημειώνομε καὶ τὰ παρακάτω· Ahmet Refik, Kōprülüler, (Κων)λη, 1915). Gulletière, Athènes ancienne et nouvelle, (Παρίσι, 1676), σελ. 45 - 46, 394 - 395, 407, 409 καὶ ἄλλου. Evliya Çelebi, Seyahatnamesi, (Κων)λη, 1928), τόμ. 8ος, σελ. 465 - 466 καὶ ἄλλου. Κ. Σάθσ, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Γ', σελ. 9, 11, 18. Τ.Α.Η., κώδ. 3, σ. 247, 241, κώδ. 2, σ. 127, (ἀριθ. μεταφρ. 370, 371, 372), κώδ. 3, σ. 241, (ἀρ. μεταφρ. 404).

⁴) Βλ. G. A. Olivier, Voyage dans l' Empire othoman, l' Égypte et la Perse, τόμ. I, σ. 165 κέξ καὶ Ν. Μοσχοβάκη, Τὸ ἐν 'Ελλάδι δημόσιον δίκαιον ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ('Αθήνα, 1882), σελ. 23, § 9 κέξ.

⁵) Βλ. τὶς μελέτες τοῦ Ν. Σταυρινίδη στὰ «Κρητικὰ Χρονικά», τόμ. Α', (1947), σελ. 84 - 122, τόμ. Γ', (1949), σελ. 153 - 166, 320 - 348, 546 - 567 καὶ Θ', (1955), σελ. 213 - 333, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Σφακιῶν, (βραβεῖον Γεωργ. 'Α. Κατεχάκη).

⁶) Βιβλιογραφία γιὰ τὸν Κρητικὸ Πόλεμο ἔχει συγκεντρώσει ὁ Γ. 'Α. Σήφρας στὴ μελέτη του, 'Η πολιορκία τοῦ Χάνδακος..., 'Επετ. 'Εταιρ. Κρητ. Σπουδῶν, τόμ. Α', (1938), σελ. 210 - 213.

⁷) Τὸπ 'Αλι σημαίνει τουρκικὰ κάτω ἀπ' τὴ βολὴ τοῦ τηλεβόλου. Δηλαδή

(1648 - 1687) τοῦ παραχώρησε καὶ δλόκληρα τὰ τρία χωριά Μαργαρίτες⁸ ἐπαρχίας Μυλοποτάμου μὲ τὸ μετόχι 'Αγγελιανά⁹, 'Αγ. Θωμᾶ¹⁰ μὲ τὸ μετόχι Μεγάλη Βρύση¹¹ καὶ 'Αγ. Βαρβάρα τῆς ἐπαρχίας Μονοφατίου. Κι' αὐτὴ ἡ παραχώρηση δὲν ἦταν ἀπλὴ ἰσόβια φορολογικὴ κάρπωση μὲ τὰ περιορισμένα δικαιώματα ποὺ εἶχαν οἱ Τοῦρκοι τιμαριῶτες¹², μὰ δωρεὰ ποὺ ἔδινε στὸν Κιοπρουλῆ τὸ δικαίωμα τῆς ὁλοκληρωτικῆς κατοχῆς καὶ κληροδότησης τῶν τόπων αὐτῶν. Βέβαια δὲν ἔχομε τὸ σουλτανικὸ φερμάνι, ὅμως σωζόταν στὸ Τ. Α. Η. τουρκικὸς κώδικας ποὺ περιεῖχε πολυσέλιδο ἀφιερωτήριο τοῦ 'Αχμέτ Κιοπρουλῆ, μὲ τὸ ὁποῖο ἀφιέρωνε αὐτὰ τὰ χωριά στὸ δικό του τέμενος στὸ Χάνδακα, τὸ γνωστὸ Βεζιρ τζαμί¹³. Τὸ ἔγγραφο τοῦτο εἶχε μεγάλη ἀξία ὄχι μόνο γιατί εἶχε τὴν ὑπογραφὴ τοῦ βεζιρη, μὰ καὶ γιατί ὁ τελευταῖος ἀπαριθμοῦσε ἔδω ὅλες τὶς ἐκστρατεῖες ποὺ εἶχε κάμει, τὰ φρούρια ποὺ εἶχε κυριεύσει, τὰ ὑδραγωγεῖα καὶ τὶς κρήνες, τὰ τεμένη καὶ τὰ φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα ποὺ ἱδρυσεν καὶ τὶς δωρεὲς ποὺ εἶχε κάμει γιὰ τὴ συντήρησή τους. Δυστυχῶς ὁ κώδικας μὲ τὸ ἀφιερωτήριο τοῦτο κλέφτηκε ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς τὸ 1941, ποὺ ἴσως δὲν ἤξεραν τὴν

τὴν ἔκταση, ποὺ βρισκόταν γύρω σὲ μιὰ πόλη καὶ ὀριζόταν ἀπ' τὶς θέσεις, στίς ὁποῖες ἔπεφταν τὰ βλήματα τῶν κανονιῶν, ποὺ ἔριχνε ὁ πορθητὴς στὰ διάφορα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα ἀπὸ τὸ πιὸ ψηλὸ μέρος τῆς πόλης. Ἡ ὑπαρξὴ τοῦ Τόπ 'Αλτι σὲ μιὰ πόλη σημαίνει ὅτι ἡ πόλη αὐτὴ εἶχε ἀντισταθῇ στοὺς ἀξιωματικούς τοῦ σουλτάνου. Γιὰ τὸ Τόπ 'Αλτι τοῦ Χάνδακα ἔγραψε ὁ Ν. Σαυρινίδης στὴν ἐφημερ. τοῦ Ἡρακλείου «Νέα Χρονικά», ἀρ. φύλλ. 27, (28 - 1 - 1946) Στὰ χειρόγραφα τοῦ Τ. Α. Η. γίνεται λόγος γιὰ τὸ Τόπ 'Αλτι στοὺς κώδ. 2, σ. 116, (ἀρ. μιτρ. 350), κώδ. 'Αφιερωτηρίων, σελ. 271 καὶ 309, καὶ κώδ. 25, σελ. 134 (φερμάνι ποὺ καθορίζει τὰ σύνορά του κλπ.) καὶ σελ. 136.

⁸) Σ τ α υ ρ ά κ η, Στατιστική, II, σ. 39, ἀρ. 575.

⁹) Σ τ α υ ρ ά κ η, ὅπ. παρ., II, σ. 37, ἀρ. 519.

¹⁰) Σ τ α υ ρ ά κ η, ὅπ. παρ., II, σ. 53, ἀρ. 843.

¹¹) Σ τ α υ ρ ά κ η, ὅ π., II, σ. 53, ἀρ. 839.

¹²) Βλ. τὴ σημ. 4.

¹³) Δηλαδή τὴ σημερινὴ ἐκκλησίᾳ τοῦ 'Αγ. Τίτου. Τὸ τωρινὸ κτίσμα εἶναι νεώτερο, γι' αὐτὸ κι ἐξωτερικὸ εἶναι στολισμένον μὲ ἀραβουργήματα. (Ἡ κατασκευὴ του τελείωσε κι ἔγιναν τὰ ἐγκαίνιά του στίς 24 Σεπτ. 1871. Βλ. Μ. Παρλαμᾶ, 'Ιστορικὰ καὶ βιογραφικὰ σημειώματα τοῦ Στεφ. Νικολαΐδου, «Κρ. Χρ.», τόμ. Γ', (1949), σ. 325). Χτίστηκε ὅμως στὴ θέσῃ τοῦ παλιοῦ ποὺ γκρεμίστηκε ἀπὸ σεισμὸ τὸ 1856 (βλ. Σ τ α υ ρ ά κ η, Στατιστική, I, σ. 109). Τὸ κτήριο αὐτὸ ἦταν ὁ Μητροπολιτικὸς ναὸς τοῦ 'Αγ. Τίτου, ποὺ οἱ Τοῦρκοι ἔκαμον τζαμί (Βεζιρ τζαμί). (Βλ. Ε α ν θ ο υ δ ί δ η, 'Ἡ ἐκκλησίᾳ τῆς Κρήτης ἐπὶ 'Ενετοκρατίας, περ. «Χριστιανικὴ Κρήτη», τόμ. Β', τευχ. Β', (1913).) Περιγραφὴ τοῦ παλιοῦ Βεζιρ τζαμιοῦ ἔχει ὁ Evliya Çelebi, ὅπ. παρ., σ. 501. 'Ακόμη ἀναφέρεται στοὺς κώδικες τοῦ Τ.Α.Η. 48, σ. 139, 15, σ. 50 καὶ 80, σ. 105.

ἀξία του, μὰ τοὺς ἔκαμε ἐντύπωση τὸ χοντρὸ χαρτὶ μὲ τὴν τουρκικὴ γραφή.

Σήμερα στὸ Τ.Α.Η. ὑπάρχουν τρία ἔγγραφα ποὺ ἀφοροῦν τὰ παραπάνω χωριὰ καὶ περιγράφουν πῶς ἐμφανίστηκε ὁ πληρεξούσιος τοῦ Μεγάλου Βεζίρη στὸ Ἱεροδικεῖο τοῦ Χάνδακα, γιὰ νὰ ἀναγγεῖλῃ ὅτι ὁ σουλτάνος παραχώρησε τὰ χωριὰ στὸν Κιοπρουλή· ὁ πληρεξούσιος αὐτός, ποὺ εἶναι ὁ Ἐμποῦ Βεκὴρ, Δεφτερδάρης τῆς Κρήτης, ζητᾷ νὰ στολῇ ἀντιπρόσωπος, γιὰ νὰ ἐξακριβώσῃ τὰ σύνορά τους. Αὐτὸ καὶ γίνεται καὶ τὰ σύνορα, ποὺ χαρακτηρίζονται μὲ μιὰν ἀλυσίδα τοπωνυμίων, ἑξακριβώνονται ἀπὸ ἐμπειρους κατοίκους τῶν ἰδίων τῶν χωριῶν καὶ τῶν γειτονικῶν ὄλων. Τῆς πράξεις αὐτὲς ὑπογράφουν ὅλοι οἱ Τοῦρκοι ποὺ στάλθηκαν γιὰ μάρτυρες ἀπὸ τὸ Χάνδακα¹⁴.

Παρακάτω δημοσιεύουμε τὴ μετάφραση μόνο ἑνὸς ἀπὸ τὰ τρία ἔγγραφα, γιατί μιὰ κι' εἶναι ὅμοια μεταξὺ τους ἢ δημοσίεψῃ καὶ τῶν ἄλλων θὰ εἶχε σημασία μόνο ἀπ' τὴν ἀποψη τῶν τοπωνυμίων. Καὶ πάλι ὅμως θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχαν μελετηθῇ τὰ σημερνὰ τοπωνύμια τῶν χωριῶν Ἁγιος Θωμᾶς καὶ Μαργαρίτες, πρᾶμα ποὺ δὲν ἔγινε ἀκόμη.

Κώδ. 2ος, σελ. 131, ἀριθ. μεταφρ. 372.

Αἶνος τῷ Θεῷ τῷ καλύπτοντι τοὺς ἐναρέτους καὶ εὐσεβεῖς αὐτοῦ δούλους διὰ τῶν ἀνατολῶν καὶ τῶν δύσεων τοῦ ἡλίου. Αἶνος καὶ εὐχαριστίαί τῷ προφήτῃ Μωάμεθ, τὸ ἔλεος τοῦ ὑψίστου ἐπ' αὐτοῦ, ἐπὶ τῶν ἐταίρων καὶ τῶν συναγωνισαμένων μετ' αὐτοῦ.

Αἰτία τῆς γραφῆς τοῦ παρόντος ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ βιβλίῳ εἶναι ἡ ἐξῆς:

Ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τοῦ Ἱεροῦ τούτου Συμβουλίου ὁ διακεκριμένος καὶ ἐκλυμπρότατος Ἐμποῦ Βεκὴρ Ἐφένδης Δεφτερδάρης¹⁵ τῆς νήσου Κρήτης, τιμηθεὶς διὰ τῆς ιδιότητος τοῦ πληρεξουσίου ἐπιτρόπου διὰ τὴν κατωτέρω ὑπόθεσιν ἐκ μέρους τοῦ τιμῶντος καὶ κλεῖζοντος τὸ ὑπουργεῖμα τῆς Μεγάλης Βεζιρείας¹⁶, τοῦ στερεοῦντος τὰς βάσεις τῆς

¹⁴) Κώδ. 2ος, σελ. 127, 129, 131. Βλ. καὶ Ν. Σταυρινίδη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Σφακιῶν, «Κρ. Χρ.», τόμ. Θ', σ. 255, σημ. 79. Στῇ σελίδα τούτῃ δημοσιεύεται τουρκικὸ ἔγγραφο τοῦ 1694 ὅπου τὰ παραπάνω χωριὰ ὀνομάζονται «βακουφικά χωριά τοῦ ἀειμνήστου Μ. Βεζύρου». Κι' εἶναι φυσικὸ ποὺ ἀνοσφάρονται ἔτσι, ἀφοῦ ὁ τελευταῖος τὰ εἶχε δωρήσῃ στὸ Βεζιρ ἱζαμί. Ἐξάλλου οἱ πιὸ γέροι τῆς Ἀγ. Βαρβάρας θυμοῦνται πῶς οἱ φόροι ποὺ πληρωναν δὲν πῆγαιναν «στὸ κοινὸ ταμεῖο», γιατί τὸ χωριὸ ἦταν βακουφικό.

¹⁵) Δεφτερδάρης ἦταν ἀνώτερος οἰκονομικὸς ὑπάλληλος, κάτι σὰν ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν. Βλ. Olivier, ὅπ. παρ., σελ. 181 καὶ Σταυρινίδη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Σφακιῶν, «Κρ. Χρ.» Θ', σελ. 237, σημ. 20.

¹⁶) Γιὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο βλ. Olivier, ὁ. π., σελ. 177.

εὐτυχίας καὶ τῆς δόξης τῆς Αὐτοκρατορίας, τοῦ πεπρωκισμένου μὲ ὅλας τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ ἡθικὰ προσόντα, τοῦ κλεῖσματος καὶ ἀγλαΐσματος τῶν Βεζιρῶν, ἐνδοξοτάτου καὶ εὐδαίμονος Ἀχμέτ Πασᾶ, οὗ ἄπειρον εἴη τὸ κλέος καὶ ἡ δόξα, καὶ κατέθηκε διὰ τῆς ἐκτεθείσης ἰδιότητός του τὰ ἐξῆς:

Ὁ Σουλτάνος τῶν Σουλτάνων καὶ ἡγεμὼν τῆς ὑψηλίου, ὁ Βασιλεὺς τῶν Βασιλέων καὶ κοσμοκράτωρ, ὁ ἀπόγονος καὶ κληρονόμος τοῦ Χαλίφου Σουλεϊμάν, ὁ Σουλτάνος Γαζή Μεχμέτ Χάν, υἱὸς τοῦ ὑπὲρ τῆς θρησκείας μαρτυρήσαντος Σουλτάν Ἰμπραχίμ¹⁷, ἠνδόκησεν, ὅπως δι' αὐτοκρατορικοῦ αὐτογράφου καὶ τίτλου αὐτοκρατορικοῦ ἐκχωρήσῃ τῷ ἐντολοδότῃ μου τὸ γνωστὸν χωρίον Ἀγία Βαρβάρα κείμενον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μονοφατίου, Ὑποδιοικήσεως Χάνδακος. Αἰτοῦμαι ὅθεν, ὅπως μεταβάντες ἐπὶ τόπου ἐρωτήσωμεν καὶ ἐξετάσωμεν εἰδικοὺς καὶ πεπειραμένους κατοίκους τῶν πέριξ χωρίων καὶ πληροφορηθέντες τὰ ὄρια τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου τοποθετήσωμεν νέα καὶ σιερὰ ὁρόσημα τῆς περιφερείας ταύτης.

Συμμορφούμενοι πρὸς ταῦτα ἀπεστείλαμεν ἐκ μέρους τοῦ Ἱεροδικείου τὸν Μεβλάνα¹⁸ Μεχμέτ, ὅστις μεταβὰς ἐπὶ τόπου ὁμοῦ μετὰ τῶν κἀνωθι τοῦ παρόντος ὑπογεγραμμένων Μουσουλμάνων παρετήρησε καὶ ἐξηκρίβωσε τὰ ὄρια τοῦ χωρίου τούτου, καλέσας πρὸς τοῦτο, πρὸς παροχὴν περισσοτέρων πληροφοριῶν, καὶ τοὺς ἀκολούθους κατοίκους τῶν πέριξ χωρίων: Τοὺς Παπᾶ Δημήτριον υἱὸν Μανιοῦ, Παπᾶ Πέτρον υἱὸν Θεοδώρου, Μιχαήλ υἱὸν Ἀνδρέα, Ἀντώνιον υἱὸν Κωνσταντίνου, Ἰωάννην υἱὸν Μανιοῦ καὶ λοιποὺς φόρου ὑποτελεῖς ἐκ τοῦ χωρίου Ἀγίος Θωμᾶς· τοὺς Καλὸν υἱὸν Ἰωάννου, Παπᾶ Γιακουμῆν υἱὸν Γεωργίου, Παπᾶ Κωνσταντῖνον υἱὸν Μιχαήλ, Γεώργιον υἱὸν Νικολάου καὶ λοιποὺς φόρου ὑποτελεῖς ἐκ τοῦ χωρίου Ἀξέντι¹⁹· τοὺς Κωνσταντῖνον υἱὸν Νικολάου, Γεώργιον υἱὸν Σερέπετη²⁰, Παπᾶ Μανιὸν

¹⁷) Γιὰ τὸ σουλτάνο τοῦτο καὶ γιὰ τὸ γιό του Μεχμέτ Δ', πού στὰ χρόνια του ἔπεσε τὸ Μ. Κάστρο, γράφει μὲ λεπτομέρειες στὸ κεφ. 50 τοῦ τόμ. X τῆς *Geschichte des Osmanischen Reiches* (Πέστη, 1835) ὁ Joseph von Hammer.

¹⁸) Μεβλάνας = Κύριος, ὁ κύριός μας. Τὸν τίτλον αὐτὸ ἔφεραν ὑπάλληλοι τοῦ Ἱεροδικείου, πού στέλνονταν γιὰ ἐκτέλεση ὑπηρεσίας.

¹⁹) Τὸ χωριὸ Ἀξέντι (ἀπὸ τὸ Αὐξέντιος) βρισκόταν πρὸς τὰ ΒΑ τῆς Ἀγίας Βαρβάρας. Τὸ χωριὸ τοῦτο πού ὑπῆρχε καὶ πρὶν τὴν τουρκικὴν κατάκτηση, ὅπως μᾶς δείχνει τὸ ἔγγραφο τοῦτο καὶ τὰ χριστιανικὰ ὀνόματα τῶν κατοίκων του πού ἀναφέρονται, ἔγινε ἀργότερα τουρκικὸ χωριὸ. Σήμερα στὴ θέση του βρισκονται ἐρείπια. Τὸ χωριὸ καταστράφηκε στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1897. Ὁ Σταυράκης τὸ ἀναφέρει στὴ Στατιστικὴ, II, σ. 53, ἀρ. 842 καὶ σ. 128 (πίν. 13).

²⁰) Σερέπετης εἶναι οἰκογενειακὸ ὄνομα, πού ἀναφέρεται πολλὰς φορὲς

νιδόν Γεωργίου καὶ λοιποὺς φόρου ὑποτελεῖς ἐκ τοῦ χωρίου *Πρινιά*· τοὺς *Φραγκιὰν*²¹ νιδόν Ἰωάννου, *Μιχαήλ* νιδόν *Κωνσταντίνου*, Ἰωάννην νιδόν *Σταματίου*, *Κωνσταντῖνον* νιδόν *Μιχαήλ* καὶ λοιποὺς φόρου ὑποτελεῖς ἐκ τοῦ χωρίου *Πανασός*²²· τοὺς *Παπᾶ Μιχάλην* νιδόν Ἰωάννου, Ἰωάννην *Τουλούμην* νιδόν *Δράκου*, *Μιχαήλ* νιδόν *Δράκου*, *Γεώργιον* νιδόν *Μιχαήλ* καὶ λοιποὺς φόρου ὑποτελεῖς ἐκ τοῦ χωρίου Ἐπάνω *Μούλλια*²³· τοὺς Ἰωάννην νιδόν *Μάρκου*, *Μιχαήλ* νιδόν *Γεωργίου*, Ἰωάννην νιδόν *Νικολάου* καὶ λοιποὺς φόρου ὑποτελεῖς ἐκ τοῦ χωρίου *Μουρνιά*²⁴· τοὺς Ἰωάννην νιδόν *Φακηδάρη*, *Κωνσταντῖνον* νιδόν Ἰωάννου, *Μιχαήλ* νιδόν *Κωνσταντίνου* καὶ λοιποὺς φόρου ὑποτελεῖς ἐκ τοῦ χωρίου *Κράντος*²⁵. *Γενομένης δὲ ἀρχῆς τῆς ἐξακριβώσεως τῶν ὀρίων ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τῶν ἐκ τοῦ εἰρημένου χωρίου Ἀγία Βαρβάρα προσαχθέντων πρὸς ὑπόδειξιν τῶν ὀρίων τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου Νικολάκη υἱοῦ Τζώρτζη*²⁶, *Κωνσταντίνου υἱοῦ Ἰωάννου*, *Νικολάου υἱοῦ Πέρη*²⁷, *Ἰωάννου υἱοῦ Νικολάου*, *Μανιοῦ υἱοῦ Κωνσταντίνου*, *Γεωργίου υἱοῦ Θαλασσινοῦ*²⁸ καὶ λοιπῶν φόρου ὑποτελῶν, καθωρίσθησαν ταῦτα ὡς ἐξῆς :

στά τουρκικὰ ἔγγραφα, (ὅπως μὲ ἐβεβαίωσε ὁ κ. Σταυρινίδης). Στὸ χωριὸ Σκαλάνι τῆς ἐπαρχ. Πεδιάδος καὶ στὴν κτιτορικὴ ἐπιγραφὴ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου συναντοῦμε πάλι κάποιο Νικόλ. Σερέπετη μετ' χρονολογία 1618.

²¹⁾ Συνηθέστερος τύπος τοῦ ὀνόματος εἶναι *Φραγκιός*· καὶ τὰ δυὸ ἀκούονται καὶ σήμερα.

²²⁾ Σ τ α υ ρ ᾶ κ η ς, II, σ. 55, ἀρ. 890. Ἀνήκει στὴν ἐπαρχ. Καινούργιου.

²³⁾ Σ τ α υ ρ ᾶ κ η ς, II, σ. 55, 889. Τῇ λέξει *Μούλλια* ἐτυμολογεῖ ὁ Σ. Ξανθοῦδιδης («ὠνομάσθησαν οὕτω διότι κείμενα εἰς καταφύγειαν...φαίνονται μουλλωμένα, ἤτοι κεκλιμένα καὶ χαμηλά») στὴ μελέτῃ του «Γλωσσικαὶ ἐκλογαί», περ. «Ἀθηνᾶ», τόμ. ΚΗ', (1916), Λεξικ. Ἀρχ., σελ. 146·7.

²⁴⁾ Σ τ α υ ρ ᾶ κ η ς, II, σ. 49, ἀρ. 754. Σήμερα τὸ χωριὸ τοῦτο εἶναι τελείως καταστρεμμένο.

²⁵⁾ Πρόκειται γιὰ τὸ χωριὸ Γράντος (Σ τ α υ ρ ᾶ κ η ς, II, σ. 54, ἀρ. 858), ποὺ δὲν ὑπάρχει καὶ αὐτὸ σήμερα. Ἦταν τουρκοχώρι (πρβλ. Σ τ α υ ρ ᾶ κ η, ὅπ. παρ., πίν. 13, σ. 129) καὶ εἶχε τὴν ἴδια τύχη μετ' τὸ Ἀξέντι (σημ. 19).

²⁶⁾ Ὁ συνηθισμένος στά Ἐφτάνησα τύπος αὐτοῦ δὲν ἀκούεται τώρα στὴν Κρήτη. Τὴν ἐποχὴ τῆς Ἐνετοκρατίας ὅμως δὲν ἦταν καθόλου ἀσυνήθιστος φαίνεται. Σήμερα κοινότατο εἶναι τὸ οἰκογενειακὸ Τζωρτζάκης.

²⁷⁾ Ὑπάρχει στὴν Ἀγ. Βαρβάρα τοπωνύμιο «στοῦ Μέρη τὰ Λιβάδια», (βλ. καὶ Ἀ ν α γ ν ω σ τ ὅ π ο υ λ ο υ, Κρητικὰ ἰδιώματα, περ. «Ἀθηνᾶ», τόμ. ΔΗ', (1926), σ. 166) ποὺ μᾶς ὁδηγεῖ νὰ διαβάσωμε Μέρη καὶ στοὺς ἔγγραφους.

²⁸⁾ Τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρεται στὴν Κρήτη ἀπ' τὸ δέκατο τέταρτο αἰῶνα στὸν κατάλογο τῶν ἀρχοντικῶν οἰκογενειῶν, ποὺ δημοσίεψε ὁ Ἀ. Π. Κεράμειος ἀπὸ χειρόγραφο (τοῦ XIV [;] αἰῶνα) τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, (Ἱεροσολυμ. Βιβλιοθήκη, τόμ. Β', σελ. 320· ὁ ἴδιος κατάλογος ἀνατυπωμένος στοῦ E. Gerland, Histoire de la Noblesse crétoise, Παρίσι, 1907, σελ. 196·

Κάτωθεν τοῦ πρὸς ἀνατολὰς δρόμου τοῦ ὀνομαζομένου Ἀχειροποιήτος καὶ διὰ τοῦ ἀγροῦ Μαρίνου Καβαλλάρη κειμένον ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Ἀγία Βαρβάρα καὶ ἐν τῇ τοποθεσίᾳ Πετιούμενη φθάνομεν διὰ τοῦ ἀγροῦ τοῦ Μάρκου Καβαλλάρη³⁹ κειμένου ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ χωρίου Ἀξέντι εἰς τὴν ἀτραπὸν, ἣς εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον τοῦ ἀγροῦ τούτου, ἐκεῖθεν διὰ τοῦ ποταμοῦ πρὸς τὰ κάτω φθάνομεν εἰς τὸν δρόμον Ἀγίας Βαρβάρας, ἐκεῖθεν πάλιν διὰ τοῦ ἰδίου ποταμοῦ, διὰ τῆς γωνίας τοῦ κερασόκηπου τοῦ φόρου ὑποτελοῦς Οὐβαζέ-ρη (;)⁴⁰ κειμένου ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Ἀξέντι κάτωθεν τοῦ ἀγροῦ τοῦ Γιαῖνᾶ⁴¹ Ἰμπρίζον φθάνομεν εἰς τὴν Ἀσπρὴ Βούσι. Ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δέιου εἰς τὸν ποταμὸν Ἀγίας Βαρβάρας, ἐκεῖθεν δὲ μεταξὺ τῶν ἑναντι τοῦ ποταμοῦ τούτου δύο κερασεῶν εὐρισκομένων ἐντὸς τοῦ κήπου τοῦ Βεκῆρ Μπεσὲ ἀνερχόμεθα εἰς τὸν δρόμον, ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δρόμου εἰς τὴν πέτραν Μαρτικουδιά, ἐκεῖθεν πρὸς τὰ ἄνω ἀνερο-

170 καὶ Σ. Λάμπρου, Μικταὶ σελίδες, Ἀθήνα, 1905, σελ. 432 - 3). Ἐδῶ οἱ Θαλασσινοὶ ἀναφέρονται σὰν κάτοικοι τῆς Κίσαμος. Στὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ Θαλασσινοὺς ἀναφέρει καὶ ὁ Gerland (ὅπ. παρ., σ. 67). Τέλος ἄλλοι τρεῖς Θαλασσινοὶ ὑπάρχουν σ' ἓνα κατάλογο τῶν εὐγενῶν, ποὺ ἦρθαν στὴν Κρήτη μετὰ τὸ 1453. Τοῦ καταλόγου τούτου δυὸ μεταγενέστερα ἀντίγραφα ἀπ' τὴν Κέρκυρα καὶ τὴ Ζάκυνθο, ἀφοῦ δημοσιεύτηκαν τὸ καθένα ἀπὸ δυὸ φορὲς (ἀπ' τὸ Χιώτη καὶ Σάθα τὸ δεύτερο, ἀπ' τὸ Βερνάρδο καὶ τὸ Μουστοξύδη τὸ πρῶτο) ξαναδημοσιεύονται στὴν «Ἱστορία τῆς κρητικῆς Εὐγενείας» ἀπ' τὸν Gerland (σελ. 171 - 177). Σήμερα στὴν Ἀγ. Βαρβάρα ὑπάρχουν πολλοὶ μὲ τὸ οἰκογενειακὸ Θαλασσινάκης καὶ ὁλόκληρο ἓνα μετόχι (συνοικία) τοῦ χωριοῦ ὀνομάζεται Θαλασσινιανά.

³⁹⁾ Στοὺς καταλόγους τοῦ χρονικοῦ τοῦ Trivan συναντοῦμε συχνὰ αὐτὸ τ' ὄνομα. Ἔχομε Cavallari ἀνάμεσα στοὺς cittadini τῶν Χανίων, Cavallaro, nobilis Cretensis τοῦ Χάνδακα καὶ Kavallaro στὸν κατάλογο τῶν cittadini τῆς ἰδίας πόλης (πρβλ. Μ. Μανούσκα, Ἡ παρὰ Trivan ἀπογραφὴ τῆς Κρήτης καὶ ὁ δὴθεν κατάλογος τῶν κρητικῶν Οἰκῶν Κερκύρας, «Κρητ. Χρονικά», τόμ. Γ', (1919), σσ. 53, 48, 50). Κι ἄλλον ἓνα Καβαλλάρη συναντοῦμε σ' ἐπιγραφὴ τοῦ 1570 ἀπὸ τὴν Κριτσά Μεραμπέλλου (βλ. Σ. Ξανθοῦδίδου, Χριστιανικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐκ Κρήτης, περ. Ἀθηνᾶ, τόμ. ΙΓ', (1903), σελ. 69). Ἀσφαλῶς βρισκόμαστε μπρὸς σὲ μιὰ μεγάλη οἰκογένεια ξαπλωμένη σ' ὅλη τὴν Κρήτη, καὶ δὲν εἶναι παράξενο, ποὺ συναντοῦμε τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ στὴν Ἀγ. Βαρβάρα.

⁴⁰⁾ Ὁ μεταφραστὴς δὲν εἶναι βέβαιος ἂν διαβάξει σωστά.

⁴¹⁾ Τὸ ὄνομα Γιαννᾶς δὲν εἶναι καθόλου συνηθισμένο σήμερα. Ὅμως φαίνεται πὼς ἀκουγόταν συχνὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, γιὰ τὸ συναντοῦμε καὶ σ' ἑλληνικὸ ἐγγράφο τοῦ 1614. (βλ. Ξανθοῦδίδης, Κρητικὰ συμβόλαια, περ. «Χριστιανικὴ Κρήτη», τόμ. Α', (1912), σ. 50). Ὁ ἴδιος Ξανθ. (ὅπ. παρ., σελ. 362) γράφει: «Γιαννᾶς=Γιάννης, Ἰωάννης». βλ. καὶ Σταυρινίδης, Συμβολή., ὅπ. παρ., σελ. 249, ὑποσ. 48.

χόμεθα εις τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους καὶ ἐκεῖθεν διὰ τοῦ βράχου εἰς τὸν λόφον Πιρκοσυνιά. Ἐκεῖθεν διὰ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀμπέλου τοῦ Γιάννη υἱοῦ Σπύρου, κειμένης ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Ἀξέντι, κατερχόμεθα πρὸς τὸν δρόμον, ἐκεῖθεν κατερχόμεθα εἰς τὸν ποταμόν, ὅστις εὗρσκεται ἐν τῇ τοποθεσίᾳ Μαῦρα Χαράκια, ἐκεῖθεν διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ χωρίου Πρινιά ἐρχόμεθα ὀλίγον τι, ἐκεῖθεν φθάνομεν εἰς τὴν γνωστὴν μεγάλην πέτραν ὀνομαζομένην Πέτρα τοῦ Τυριοῦ· ἐκεῖθεν κάτωθεν τοῦ μετοχίου τοῦ φόρου ὑποτελοῦς Ψαθᾶ ἐρχόμεθα εἰς τὸν ὁρθιον ριζιμιὸν βράχον, ἐκεῖθεν εἰς τὸν μεγάλον βράχον, ὀνομαζόμενον Μοναχὸ Χαράκι καὶ ὅστις εἶναι εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς κοινοτικῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Πρινιά· ἐκεῖθεν πρὸς τὰ ἄνω εἰς τὸν λόφον Γαῖδουράκι, ἐκεῖθεν πρὸς τὰ ἄνω εἰς τὸν ὑψηλὸν λόφον τὸν ὀνομαζόμενον Παλιὰ Βίγλα καὶ ὅστις εὗρσκεται εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Πανασός. Ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δέτου πρὸς τὰ κάτω ἐρχόμεθα εἰς τὸν λόφον Ἀρκαλοκέφαλο, ἐκεῖθεν πρὸς τὰ κάτω κατερχόμεθα εἰς τὸν Ξηροπόταμον καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸν μικρὸν ριζιμιὸν βράχον, ὅστις εὗρσκεται ἄνωθεν τοῦ δρόμου τοῦ βουνοῦ, ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δρόμου φθάνομεν ἄνωθεν τοῦ μετοχίου Πυρτί τοῦ φόρου ὑποτελοῦς Τζαγκαροπούλου³². Ἐκεῖθεν φθάνομεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν τεσσάρων δρόμων, ἐκεῖθεν πάλιν διὰ τοῦ δρόμου φθάνομεν εἰς τὸ ἡρειπωμένον πατητήριον τοῦ Ἰωάννου Δαμίγου(;) ³³, ἐκεῖθεν διὰ τοῦ μεγάλου δέτου τοῦ εὗρισκομένου ἄνωθεν τοῦ χωρίου Πανασός φθάνομεν εἰς τὴν γνωστὴν τοποθεσίαν Ἀτζοῦ Πορτί· ἐκεῖθεν πάλιν διὰ τοῦ δέτου εἰς τὸ ἡρειπωμένον πατητήριον τοῦ φόρου ὑποτελοῦς Μιχάλη Ποροτιᾶ ³⁴, ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δέτου πρὸς τὰ κάτω εἰς τὴν δημοσίαν ὁδὸν τὴν εὗρισκομένην εἰς τὴν τοποθεσίαν Λιβάδια Μουλ-

³²) Πρόκειται γι' ἄλλη μεγάλη κρητικὴ οἰκογένεια. Τζαγκαρόπουλους ἔχομε *nobiles cretenses* καὶ *cittadini* στὸ Χάνδακα καὶ *cittadini* στὰ Χανιά τὴν ἐποχὴ τοῦτε. (Βλ. Μανούσακα, Ἡ παρὰ Τρίναν ἀπογραφή..., ὅπ. παρ., σσ. 49, 51, 54).

³³) Δαμίγους ἔχομε στὸν Τρίναν ἀνάμεσα στοὺς *cittadini* τῶν Χανιῶν. Δυστυχῶς ἡ ἀνάγνωση δὲν εἶναι σίγουρη, γιὰ νὰ βγάλωμε ἀπ' τὸ ἔγγραφο μας τὸ συμπέρασμα πὼς ὑπῆρχε ἡ οἰκογένεια τοῦτε καὶ στὸ διαμέρισμα τοῦ Χάνδακα.

³⁴) Αὐτὸς πρέπει νὰ ἦταν ὁ ἰδιοκτήτης τῆς περιοχῆς ἐκεῖνης. Σήμερα τὸ ἴδιο μέρος λέγεται Μποροθιανά, τοπωνύμιο ποὺ θὰ ἔμενε χωρὶς ἐτυμολογία, ἂν δὲν ξέραμε τὸ ἔγγραφο τοῦτο, ἀφοῦ τὸ οἰκογενειακὸ αὐτὸ δὲ σώζεται σήμερα. Καὶ εἶναι γνωστὸ ὅτι τὰ τοπωνύμια σὲ -ανά προέρχονται συνήθως ἢ ἀπὸ οἰκογενειακὰ ὀνόματα ἢ ἀπὸ ὀνόματα χωριῶν, (πρβλ. τὰ σημερινὰ τοπωνύμια τῆς Ἀγ. Βαρβάρας Καμπιθιανὰ ἀπὸ τὸ οἰκ. Καμπιτάκης, Κασοθιανὰ ἀπὸ τὸ οἰκ. Κασοτάκης, Θυλασσινιανὰ, Λυδιανὰ κ.τ.λ. ἀκόμη Μουλλιανὰ ἀπὸ τὸ χωριὸ Μούλλια στὸ ἴδιο τὸ ἔγγραφο μας παρακάτω).

λιανά· ἐκεῖθεν ἀνερχόμενοι ὀλίγον διὰ τοῦ μικροῦ ποταμοῦ τοῦ εὐρισκομένου ἐν τῇ τοποθεσίᾳ Ἀρκόλακκος τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Μούλλια, ἐκεῖθεν ἀνερχόμεθα διὰ τοῦ δέτου τοῦ εὐρισκομένου εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀμπέλου Κων)νου Ἀμπελικοποῦλου καὶ διὰ τοῦ δέτου τοῦ εὐρισκομένου ἄνωθεν τοῦ πατητηρίου τοῦ εἰρημένου Κων)νου φθάνομεν εἰς τὸ πατητήριον τοῦ Γεωργίου Πέρη. Ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δέτου πρὸς τὰ ἄνω φθάνομεν κάτωθεν τοῦ λόφου Τσουβίρα καὶ εἰς τὸν τοῖχον τὸν ὑπάρχοντα μεταξὺ τῶν ἀμπέλων Γιακουμή, Θεοδώρου καὶ Κων)νου Μαρμάνη, ἐκεῖθεν διὰ τοῦ τοίχου φθάνομεν εἰς τὸν δρόμον τοῦ χωρίου Μούλλια, ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δέτου εἰς τὸ πατητήριον τοῦ φόρου ὑποτελοῦς Μιχάλη Νιάρη. Ἐκεῖθεν εἰς τὸν δρόμον τοῦ χωρίου Μουρνιά, ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δρόμου εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν τессάρων δρόμων, ἐκεῖθεν κατ' εὐθείαν διὰ τοῦ δρόμου εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν τριῶν δρόμων, ἐκεῖθεν προχωροῦντες ὀλίγον διὰ τοῦ δρόμου τοῦ εὐρισκομένου εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Μουρνιά ἀνερχόμεθα εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ μικροῦ λόφου, ἐκεῖθεν κάμπτομεν ὀλίγον διὰ τοῦ δέτου καὶ διὰ τοῦ τοίχου τῆς ἀμπέλου τοῦ εὐρισκομένου ἄνωθεν τοῦ πατητηρίου τοῦ φόρου ὑποτελοῦς Σταματιᾶ φθάνομεν εἰς τὴν τοποθεσίαν Πηγάδος. Ἐκεῖθεν πρὸς τὰ ἄνω εἰς τὸν λόφον Βαρσόνερο, ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δέτου εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀγροῦ τοῦ Τατὰρ Ἀλῆ Βέη, κειμένου ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Μουρνιά, ἐκεῖθεν εἰς τὴν γνωστὴν τοποθεσίαν Κουρνῆ Ἀγιά Χιῶνα εὐρισκομένην εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Κράντος καὶ ἐκεῖθεν κατ' εὐθείαν γραμμὴν διὰ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀμπέλου τοῦ Γιάννη Ρουμπαδιομπάρου κειμένης ἐν τῇ τοποθεσίᾳ Βρυσίδι, εὐρισκομένης ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Ἅγιος Θωμᾶς φθάνομεν εἰς τὴν ἀτραπὸν, ἣτις εὐρίσκεται ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἀμπέλου τοῦ Παπᾶ Βετίτζη. Ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δρόμου φθάνομεν εἰς τὴν τοποθεσίαν Βαγιωνιά, ἣτις κεῖται ἄνωθεν τῆς ἀμπέλου τοῦ Νικολάου Σαλβάρη, ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δέτου καὶ ἄνωθεν τῆς ἐκκλησίας (μοναστήρι) τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου⁸⁵ φθάνομεν εἰς τὸν μεγάλον δρόμον· ἐκεῖθεν διὰ τῆς ἀμπέλου τῆς Ἐργίνας⁸⁶ Καργιαμοπούλας, εὐρισκομένης ἐντὸς τῆς περιοχῆς

⁸⁵) Καὶ σήμερα στὸ ἴδιο μέρος ὑπάρχει ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γιάννη, πού δὲν μποροῦμε νὰ βεβαιώσωμε, ἂν εἶναι τόσο παλιὰ ὥστε τὸ ἐγγράφο. Ὅμως κι ἂν εἶναι νεώτερη ἔχει χτιστῇ ἀσφαλῶς στὸ ἴδιο μέρος τῆς παλαιᾶς, γιατί πολὺ κοντὰ ὑπάρχει τοπωνύμιο («σταῖ Καλογράς») πού ὑποδηλώνει παλιὰ ὑπαρξὴ μοναστηριοῦ, πρᾶμα πού μᾶς λέει τὸ ἐγγράφο.

⁸⁶) Ἐργίνα εἶναι κύριο ὄνομα, πού ὁ Ξανθοῦδιδης ἐτυμολογεῖ ἀπὸ τὸ Ρεγίνα (Regina). Καὶ τὸ δεύτερο καὶ τὸ πρῶτο ἀκούονται σήμερα στὴν Κρήτη. (Βλ. Ξανθοῦδης, Κρητικά Συμβόλαια..., «Χρῆστ. Κρήτη», Α' (1912), σ. 80, σημ. 2).

τοῦ μετοχίου Μεγάλη Βρύση καὶ διὰ τοῦ δέτου, ὅστις εὐρίσκεται μεταξὺ τῆς ἀμπέλου ταύτης καὶ τῆς ἀμπέλου Γεωργίου Θαλασσινοῦ, φθάνομεν εἰς τὸν λόφον Κλήμα (:). Ἐκεῖθεν διὰ τοῦ τοίχου τοῦ εὐρισκομένου μεταξὺ τῶν ἀμπέλων τῶν φόρου ὑποτελῶν Μήτσου καὶ Νιάφα φθάνομεν εἰς τὴν τοποθεσίαν Πόρου καὶ κλήμο⁸¹· ἐκεῖθεν διὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ εἰς τὸ πατητήριον τοῦ φόρου ὑποτελοῦς Φραντζεσκίνη⁸² καὶ ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δρόμου τοῦ εὐρισκομένου μεταξὺ τῶν τοίχων τῶν ἀμπέλων τοῦ Μετοχίου Μεγάλη Βρύση, ὑπαγομένου εἰς τὸ χωρίον Ἀγ. Θωμᾶς καὶ τῆς Ἀγ. Βαρβάρας, κατερχόμεθα εἰς τὸν μεγάλον δρόμον καὶ ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δρόμου καταλήγομεν εἰς τὴν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ παρόντος ἀναφερθεῖσαν τοποθεσίαν Πετούμενη.

Μετὰ τὴν γενομένην δήλωσιν παρ' ἀπάντων τῶν παρισταμένων, ὅτι ταῦτα εἶναι τὰ ὅρια τοῦ χωρίου ἀπὸ παλαιοτάτων ἐτῶν καὶ ὅτι οὐδεμία ἀντίρρησης δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἐπ' αὐτῶν, ἐτοποιηθῆθαι μόνιμα καὶ στερεὰ διακριτικὰ ὁρόσημα ἐπὶ τῶν περιγραφέντων συνόρων τούτων. Καταγράψας δὲ πάντα ταῦτα ἐπὶ τόπου ὁ ἀποσταλεὶς Μεβλάνας, ἐπέστρεψεν εἰς εἰς τὸ Ἱεροδικεῖον, ὅπου καὶ ἀνέφερεν ἡμῖν τὴν προᾶξιν ταύτην.

Τῇ αἰτήσει κατεχωρίσθη ἡ προᾶξις αὕτη ὧδε τῇ δεκάτῃ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ τοῦ Ρεμπιούλ Ἀχίρ τοῦ ἔτους χίλια ὀγδοήκοντα ἕνα⁸³.

Οἱ μάρτυρες :

Ἀχμέτ Ἀγάς υἱὸς Μεχμέτ διακεκριμένος προύχων, ἐκ τῆς ἀκολουθίας τοῦ Μεγάλου Βεζύρου.

Μουσλή Ἀγάς υἱὸς Ἀβδουλάχ, διακεκριμένος προύχων, Ἀγάς τῆς δεξιᾶς πτέρυγος Χάνδακος.

Ἐλιάς Ἀγάς υἱὸς Μουσταφᾶ, διακεκριμένος Σπαχής⁸⁴, Ἀγάς τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος Χάνδακος.

Χουσεῖν Ἀγάς υἱὸς Ὀσμάν, Κετχουντὰς⁴⁰ τοῦ Φρουράρχου Χάνδακος, διακρινόμενος μεταξὺ τῶν ὁμοίων του.

⁸¹) Ἐδῶ τὸ χφ. εἶναι πολὺ δυσανάγνωστο καὶ δὲν μπορεῖ νὰ διαβαστῇ τίποτα λογικόν. Οὐτε τὰ σημερινὰ τοπωνύμια μᾶς βοηθοῦν.

⁸²) 25 Αὐγούστου 1671 μ. Χ.

⁸³) Κατώτερος φεουδάρχης (πρβλ. Ν. Στρυρινίδη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορ. τῶν Σφακιῶν, ὅπ. παρ., σσ. 238 - 239, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία).

⁴⁰) Ἡ Κεχαγιάς ὑπῆρχε πάντα κοντὰ σὲ κάθε πασά καὶ προϊστάμενο ὑπηρεσίας καὶ τὸν ἀντιπροσώπευε σὲ κάθε περίπτωσι, διεκπεραιώνοντας σχεδὸν ὅλες τὶς ὑποθέσεις χωρὶς τὴν ἀνάμειξη τοῦ τελευταίου (βλ. Μ. Savary, Lettre sur la Grèce, Παρίσι, 1788, σ. 831· πρβλ. καὶ Ν. Στρυρινίδη, ὁ. π., σ. 246, σημ. 31).

Χασάν Ἀγάς υἱὸς Ἀβδουλλάχ, διακρινόμενος μεταξὺ τῶν δημῶν-
κων του, Κετχουντάς Τασλή Τάμπιας ⁴¹.

Ὅσμαν Ἀγάς υἱὸς Ὀρούτζ, διακεκριμένος Σπαχῆς, ἀρχηγὸς τῶν
Κουμπαρτζιγιάν ⁴² Χάνδακος.

Μεχμέτ Βέης υἱὸς Δεσβίς, διακρινόμενος μεταξὺ τῶν δημῶν-
κων του, ἀρχηγὸς τῶν ταγμάτων τῆς δεξιᾶς πτέρυγος Χάνδακος.

Βελλή Τσαοὺς υἱὸς Τζαφέρ, διακεκριμένος στρατιωτικὸς, λοχίας δε-
ξιᾶς πτέρυγος Χάνδακος.

Μεχμέτ Τσαοὺς υἱὸς Μουσταφᾶ, διακεκριμένος στρατιωτικὸς, λο-
χίας ἀριστερᾶς πτέρυγος Χάνδακος.

Σουλεϊμάν Βέης υἱὸς Μεχμέτ, διακρινόμενος μεταξὺ τῶν δημῶν-
κων του, ἀρχηγὸς ταγμάτων φρουρᾶς Χάνδακος.

Μουράτ Ἀγάς υἱὸς Χαλίλ, διακεκριμένος προύχων, ἀρχηγὸς τῶν
Κὸλ Μπακή ⁴³ Χάνδακος.

Χαλίλ Τσελεμπής υἱὸς Ἰμπραχίμ, διακρινόμενος μεταξὺ τῶν ὁ-
μοίων του, Γραμματεὺς τοῦ Δεφτερδέρη Χάνδακος.

Ἀχμέτ Ἀγάς υἱὸς Μουράτ, διακρινόμενος μεταξὺ τῶν ὁμοίων του,
ἀκόλουθος Δεφτερδέρη Χάνδακος.

Σινάν Ἀγάς υἱὸς Μουσταφᾶ, διακρινόμενος μεταξὺ τῶν δημῶν-
κων του, ἀρχηγὸς ταγμάτων ἀριστερᾶς πτέρυγος Χάνδακος.

Ἰσμαήλ Βέης υἱὸς Βαϊράμ, Σπαχῆς χωρίου Ἀσίτες ⁴⁴.

Γιουσούφ Βέης υἱὸς Ἀβδουλλάχ, Σπαχῆς χωρίου Πανασός.

Χασάν Βέης υἱὸς Ἀβδουλλάχ, Σπαχῆς χωρίου Κυρμουσῆ ⁴⁵.

Ἀλή Βέης υἱὸς Κασίμ, Σπαχῆς χωρίου Πανασός.

Μεχμέτ Βέης υἱὸς Δεσβίς, Σπαχῆς χωρίου Κεράσα ⁴⁶.

Ἀλή Βέης υἱὸς Σινάν, Σπαχῆς χωρίου Ἁγίος Μύρων ⁴⁷.

Χουσεῖν Βέης υἱὸς Ἰμπραχίμ, Σπαχῆς χωρίου Νησί ⁴⁸.

Ἰμπραχίμ Βέης υἱὸς Ἀβδουλλάχ, Σπαχῆς Καινούριου Χωριοῦ ⁴⁹.

⁴¹) Ἡ πέτρινη τάμπια ἔτσι λεγόταν ἐπὶ τουρκοκρατίας ἓνα ἔξωτερὸν προ-
πύργιον τοῦ Χάνδακα, ποὺ βρισκόταν ἔξω ἀπὸ τὴν Πόρτα τῶν Χανιῶν. Τὸν
καιρὸ τῶν Ἑνετῶν λεγόταν τοῦ Ἀγ Πνεύματος (S. Spirito).

⁴²) Ὀλμοβολητῶν.

⁴³) Τῶν ἐπιθεωρητῶν τῆς οἰκονομικῆς ὑπηρεσίας.

⁴⁴) Σ τ α υ ρ ά κ η ς, ὅπ. παρ., σ. 42, ἀρ. 597 · 8, (ἐπαρχ. Μαλεβυζίου).

⁴⁵) Σ τ α υ ρ ά κ η ς, ὅπ. παρ., σ. 55, ἀρ. 874, (ἐπαρχ. Καινουργίου).

⁴⁶) Σ τ α υ ρ ά κ η ς, ὅπ. παρ., σ. 42, ἀρ. 613, (ἐπαρχ. Μαλεβυζίου).

⁴⁷) Σ τ α υ ρ ά κ η ς, ὅπ. παρ., σ. 42, ἀρ. 604, (ἐπαρχ. Μαλεβυζίου).

⁴⁸) Σ τ α υ ρ ά κ η ς, ὅπ. παρ., σ. 31, ἀρ. 402, (ἐπαρχ. Ρεθύμνης).

⁴⁹) Σ τ α υ ρ ά κ η ς, ὅπ. παρ., σ. 47, ἀρ. 703, (ἐπαρχ. Πεδιάδος).

ΤΑ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ

Ὅπως εἶπαμε καὶ στὴν ἀρχή, μεγάλη σημασία ἔχει τὸ ἔγγραφο ἀπὸ τὴν ἀποψη τῶν τοπωνυμίων. Ἀπὸ τὴν ἀπαρίθμηση τῶν ὀνομάτων τῶν διαφόρων τόπων μαθαίνομε πὼς τὰ σύνορα τοῦ χωριοῦ ἦταν τὰ ἴδια μὲ τὰ σημερινὰ ἀπὸ τὸ 17^ο αἰῶνα. Βέβαια πολλὰ δὲ σώζονται, ἀπ' ὅσα ὁμως τοπωνύμια λέγονται καὶ σήμερα — καὶ ποὺ τὸ ἔγγραφο μᾶς δείχνει πόσο παλιὰ εἶναι — μποροῦμε νὰ κάμωμε τὴν παραπινῶ ταύτιση, κατὰ προσέγγιση φυσικά.

Εὐκόλα παρατηρεῖ κανεὶς πὼς τὰ περισσότερα τοπωνύμια, ἀπ' ὅσα δὲν σώζονται, χαρακτηρίζουν τὰ σύνορα τῆς Ἀγ. Βαρβάρας μὲ τὰ κατὰστρεμμένα σήμερα χωριὰ Ἀξέντι, Γράντος καὶ Μουρνιά. Φαίνεται πὼς μετὰ τὴν καταστροφὴ τῶν χωριῶν αὐτῶν ἡ διακοπὴ τῆς ἐπικοινωνίας ἔκαμε νὰ ξεχαστοῦν τὰ ὀνόματα τοῦτα. Ἴσως καὶ μερικὰ ἀπ' αὐτὰ ν' ἄνηκαν, δηλαδὴ νὰ λέγονταν, περισσότερο σ' ἐκεῖνα τὰ χωριὰ παρὰ στὴν Ἀγ. Βαρβάρα.

Ἀξιοπαρατήρητο εἶν' ἀκόμη ὅτι ἀπουσιάζουν ἐντελῶς τοπωνυμίες μὲ γενικὴ κτητικὴ, τοῦ τύπου: «στοῦ Μαραγκοῦ τ' ἀμπέλι», «στοῦ Βούρου τὸ λάκκο», «στοῦ Μουσούραινας τὰ χαράκια», «στοῦ Μέρη τὰ λιβάδια»⁵⁰ κλπ., ἐνῶ συναντοῦμε στὴν πορεία γιὰ τὸν καθορισμὸ τῶν συνόρων κτήματα διαφόρων κατοίκων, ποὺ ἀναφέρονται μὲ τὸ μικρὸ τους ὄνομα καὶ μὲ τὸ πατρώνυμό τους ἀκόμη, ὅπως: «ἀγρὸς τοῦ Μάρκου Καβαλάρη», «ἄμπελος τοῦ Γιάννη υἱοῦ Σπύρου», «πατητήριον τοῦ Γεωργίου Πέρι» κλπ. Ἡ ἔλλειψη αὐτὴ δείχνει πὼς τὰ τόσο κοινὰ σήμερα τοπωνύμια μὲ γενικὴ κτητικὴ δὲν εἶχαν ξαπλωθῇ ἀκόμη, τότε τουλάχιστον, στὴν περιοχὴ τῶν χωριῶν αὐτῶν.

Παρακάτω παραθέτομε ἓνα πῖνακα τῶν τοπωνυμίων τοῦ ἔγγραφου καὶ μὲ τὴ σειρά ποὺ τὰ συναντοῦμε σ' αὐτό.

Ἀχειροποίητος· «Ἀχειροποίητοι» ὀνομάζονται εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ, ποὺ πιστεύεται κι ἀπὸ τὴν ἐπίσημη ἐκκλησία, συνήθως τὴ δυτική, ὅτι δὲν ἔγιναν ἀπὸ ἀνθρώπινο χέρι. Οἱ εἰκόνες αὐτὲς συνδέονται μὲ παλιὲς μεγάλες παραδόσεις καὶ θεωροῦνται ἀρχαιότατες. Ἀργότερα καὶ εἰκόνες τῆς Παναγίας καὶ διαφόρων Ἀγίων ἐπιστεύτηκε ἀπὸ τὸ λαὸ ὅτι ἦταν ἀχειροποίητες⁵¹. Ἐδῶ, ἡ ἀπόδοση τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ σ' ἓνα δρόμο μᾶς κάνει νὰ ἀναζητήσωμε μιὰ σχέση μὲ κάποιαν εἰκόνα. Ἡ παραδόση, ποὺ εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ὑπῆρχε, δὲ σώζεται. Ἴσως

⁵⁰) Ὅλα τοπωνύμια τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ.

⁵¹) Βλ. Γ. Α. Σωτηρίου, Ὁ Χριστὸς ἐν τῇ τέχνῃ (Ἀθήνα, 1914), σ. 27 καὶ Ὁρθοκευτ. καὶ Χριστιαν. Ἐγκυκλοπαιδεῖα, τόμ. Β', (Ἀθήνα, 1937), στ. 253 - 255, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

μποροῦμε νὰ ὑποθέσωμε ὅτι σωζόταν στὸ χωριὸ Ἄξέντι, ὅπου ὁδηγοῦσε ὁ ἀχρηστος τώρα δρόμος.

*Πετούμενη*⁵² δὲ σώζεται.

*Ἀσπη Βρύση*⁵³ καὶ σήμερα μιὰ πηγὴ ποὺ βρίσκεται μέσα στὸ χωριὸ ὀνομάζεται ἔτσι, δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ ταυτιστῇ μὲ τὴν πηγὴ τοῦ ἐγγράφου, ὅσο κι ἂν βιαστῇ ἡ σειρὰ τῶν τοπωνυμίων.

*Μαρικουνδιά*⁵⁴ δὲν σώζεται. Ἴσως ἔχει δεύτερο συνθετικὸ -κουνδιά <·κουνκουνδιά ἀπὸ τὸ κούγκουνδο⁵⁵ (= πυρήνας καρποῦ).

*Πιρκοσυνιά*⁵⁶ δηλαδὴ πικρὴ συκιά. Δὲ σώζεται οὐτ' αὐτό.

Μαῦρα χαράκια ἀσφαλῶς πρόκειται γιὰ τὰ σημερινὰ «Πρινιανὰ χαράκια», τὸ πλῆθος δηλ. τῶν βράχων, ποὺ γεμίζουν τὴ μικρὴ κοιλάδα, ποὺ βρίσκεται κάτω ἀπ' τὸν Πρινιά.

*Πέτρα τοῦ τυριῦ*⁵⁷ εἶν' ἓνας ἀπ' τοὺς ποραπάνω βράχους, ποὺ ἔχει τὴ μορφὴ δυὸ τυριῶν τοποθετημένων ἀπάνω σ' ἄλλο. Σήμερα ὀνομάζεται «τῆς γράς τὸ τυρί».

*Μοναχὸ χαράκι*⁵⁸ δὲ σώζεται ἢ ὀνομασία.

*Γαῖδουράκι*⁵⁹ δὲν ξέρω, ἂν τὸ τοπωνύμιον σώζεται στὸν Πρινιά.

*Παλιὰ βίγλα*⁶⁰ δὲ σώζεται.

*Ἀρκαλοκέφαλο*⁶¹ ἀρκαλὸς + κεφάλι. Ἀρκαλὸς εἶναι δωρικὸς τύπος τοῦ ἄρκηλος. Κατὰ τὸν Ἡσύχιον ἔτσι ἔλεγαν οἱ Κρηῖτες τὸ σκαντζόχοιρο (ἀκανθόχοιρο), στὴν πραγματικότητα ὅμως λένε σήμερα, κι ἀσφαλῶς θὰ ἔλεγαν καὶ τότε, τὸ ζῶο ποὺ στὴν ἄλλη Ἑλλάδα εἶναι γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα ἀσβὸς (τρόχος ὁ κοινός). Τὸ τοπωνύμιον σώζεται τὸ ἴδιο.

*Πορτί*⁶² ὑποκορ. τοῦ (ἰταλ.) πόρτα. Εἶναι καὶ σήμερα, ὅπως ἀναφέρεται καὶ στὸ ἐγγράφο, ἓνα μετόχι (συνοικία) τῆς Ἀγ. Βαρβάρας.

*Ἀτζοῦ πορτί*⁶³ ἀγνωστὴ τοποθεσία.

*Λιβάδια μουλλιανὰ*⁶⁴ ἔτσι ἀκριβῶς λέγεται καὶ σήμερα.

*Ἀρκόλακκος*⁶⁵ τῶρα στὸ ἴδιο περίπου μέρος ἔχομε τὴν ὀνομασίαν «Ἀρκολιό». Δυὸ ἐτυμολογίαις εἶναι πιθανές· ἀρκόλακκος <ἀρκαλόλακκος (ἀρκαλὸς + λάκκος)⁶⁶ καὶ ἀρκόλακκος <ἀρκολιόλακκος (ὁ λάκκος, ἡ κοιλάδα τῶν Ἀρκολέων⁶⁷). Τὸ σημερινὸ ὄνομα συμφωνεῖ μᾶλλον μὲ τὴ δεύτερη ἐκδοχή.

⁵²) Ὁ πανελλήνιος τύπος εἶναι κουνκούδι, ποὺ ὁ Χατζιδάκις παράγει ἀπὸ τὸ κακ·οῦδι. Τὴν ἐτυμολογίαν δέχεται μ' ἐπιφύλαξιν καὶ ὁ Ν. Ἀνδριώτης (Ἑτυμολογικὸ λεξικόν). Πιθανώτατα ὅμως εἶναι ὑποκορ. τοῦ κόκκος μὲ τὴν κατάληξιν -οῦδι (ἀγγελοῦδι, καλοῦδι, μαθητοῦδι, διαλεκτ. γροσοῦδι ἀντὶ γροσάκι κτλ.). δηλ. κοκκοῦδι > κουνκούδι (ἀφομοίωση).

⁵³) Γ. Χατζιδάκι, Περὶ ἀνομοιώσεως ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ, Μεσ. καὶ Νέα Ἑλληνικά, σ. 323 κέξ.

⁵⁴) Ἀρχολέοι φαίνεται πῶς ἦταν ὁ ἀρχικὸς τύπος τοῦ ὀνόματος· ὡστόσο ὁ

Τσουβίρα· ὁ λόφος ὀνομάζεται σήμερα «Τζιβέρα».

Πήγαϊδος· μεγεθυντικὸ τοῦ πηγᾶϊδι ἀντὶ τοῦ κοινοῦ πηγᾶδι (ἀπὸ τὴν πηγὴ). Σώζεται καὶ σήμερα.

Βαρσόνερο· ἴσως ἀπὸ τὸ βαρσαμόνερο⁵⁵ (βάλσαμο + νερό). Δὲ λέγεται πιά.

Κουρνή Ἀγιά Χιώνα· δὲν λέγεται πιά. Πιθανώτατα πρόκειται γιὰ ἐκκλησία Κουρφή Ἀγιά Σιώνα (Κρυφή Ἀγία Σιών).

Βρυσίδι· ὑποκορ. τῆς βρύσης. Δὲ σώζεται.

Βαριωνιά· εἶναι τὸ δέντρο φοίνικας. Τὸ τοπωνύμιον δὲ σώζεται ἔτσι λέγεται ἓνα χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας Μονοφατισίου⁵⁶.

ΓΡ. Μ. ΣΗΦΑΚΗΣ

Σ. Λάμπρος, ὁ μόνος ποὺ ἔγραψε ἓνα αὐτοτελὲς μελέτημα γι' αὐτὴ τὴν οἰκογενεῖα, λέει «οἱ Ἀρχολέοντες τῆς Κρήτης» (βλ. Μικταὶ Σελίδες, Ἀθήναι, 1905, σσ. 427 - 433). Ἡ μελέτη αὐτὴ ἔχει ἀρκετὰ ἀνακρίβειες. Σημαντικώτερα εἶναι ὅσα γράφει ὁ E. Gerland στὴν Histoire de la Noblesse crèteoise, (Παρίσι, 1907), σ. 47 καὶ ἄλλοι.

⁵⁵) Ἐπίσης Βαρσαμόνερο Ἀπάνω καὶ Κάτω, χωριὰ τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνου, πρβλ. Σταυράκη, ὅπ. παρ., σ. 33, ἀρ. 449 καὶ 463.

⁵⁶) Πρβλ. Σταυράκη, ὅπ. παρ. σ. 50, ἀρ. 764.